ФАТЫЙМА-ФЭРИДӘ НӘҮРҮЗОВА ИСТӘЛЕГЕНӘ АЧЫЛАЧАК МӘКТӘПКӘ НИГЕЗ САЛУ МӘРАСИМЕ

А.Ә. Зиннәтуллина

Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе

Ш. Мәрҗани исемендәге Тарих институты

Казан, Россия Федерациясе

jamash.00@mail.ru

Тәкъдим ителгән мәкалә мәғрифәтче, татар хатын-кызларыннан беренче журналист Фатыйма-Фәридә Нәүрүзова исемен мәңгеләштерү нияте белән 1915 елда Кәрәкәшле авылында (хәзер Татарстанның Ютазы районы) кызлар мәктәбенә нигез салу тантанасына багышланган. Хезмәттә әлеге шәхеснең кыскача тормыш юлы, “Сибиря” газетасы битләрендә аның тарафыннан күтәрелгән мәсьәләләр яктыртыла. Ул газетаның беренче саннарыннан үк “Хатын-кыз дөньясы” сәхифәсен ачып жиберә. Әлеге сәхифәдә заманы өчен иң актуаль булган проблемалар: хатын-кызларның гаиләдәге һәм җәмгыятьтәге урыны, аларның белем алуга көрәшләре, кызлар мәктәпләре, мөгаллимәләрнең хәле, тәрбия мәсьәләләре һ.б. яктыртыла.

Мәкаләдә шулай ук искә алынган мәктәп файдасына иганә жыю тарихы һәм мәрәсим¹ үткәрелгән көн яктыртыла. Мәрәсим үзе Фатыйма-Фәридәнең этисе һәм берничә дин әһелләре тырышлыгы белән башкарыла. Мәкаләдә әйләнә-тирә авыллардан мәктәпкә салуга өлеш керткән күп кенә шәхесләрнең исемнәре искә алына.

Төп төшенчәләр: Кәрәкәшле, мәғариф, иганә, попечитель, Гариф Батыршин, Нәүрүзова, тантана, мәктәп, «Сибиря» газетасы

Сылтама ясау өчен: Зиннәтуллина А.Ә. Фатыйма-Фәридә Нәүрүзова истәлегенә ачылачак мәктәпкә нигез салу мәрәсими // Историческая этнология. 2021. Т. 6, № 2. Б. 302–311. <https://doi.org/10.22378/he.2021-6-2.302-311>

XIX гасыр ахыры – XX гасырның беренче чиреге гомумән Россия тарихында, аерым алганда, татар халкы тарихында зур үзгәрешләргә, кискен борылышларга бай чор. Илдә барган икътисади, сәяси һәм мәдәни үзгәрешләр татар дөньясына да зур йогынты ясый. Чит илләр, башка милләт халыклары белән бәйләнешләр, җәдитчелек хәрәкәте киңрәк жәелгән саен арта барган мәғариф һәм мәдәният өлкәсендәге тәҗрибә алмашы нәтижәсендә татар җәмгыятенә төрле яңарышлар үтеп керә, моңа кадәр уйларга да мөмкин булмаган вакыйгалар күзәтелә башлый.

¹ Мәрәсим – церемония, тантана.

Шундый вакыйгаларның берсе – мәгърифәт юлында корбан булган бер татар хатын-кызы исемен мәңгеләштерү нияте белән аның исеменә мәктәп салу күренеше.

Өлбәттә, XX гасыр башында татар халкы арасында үз милләтен алга жибәрү юлында зур тырышлыктар куйган ир затларына бәя бирү, аларның исемнәрен мәңгегә калдыру тәҗрибәсе инде кулланыла башлый. Мәселән, Исмәгыйль Гаспралы әле үзе исән вакытта ук аның исеменә мәктәп һәм китапханәләр ачыла. Петербурттагы Мөселман хәйрия җәмгыяте тарафыннан шәһәрнең югары уку йортында укыган ике татар укучысына Габдулла Тукай исемендәге стипендия билгеләнә. Шиһабетдин Мәржанинең тууына йөз ел тулу уңае белән аның тормыш юлын һәм эшчәнлеген яктырткан, гыйльми-ижтимагый хезмәтләрен туплаган саллы гына «Мәржани мәжмугасы» (Мәржани 1915) басылып чыга. Әмма, хатын-кызлар арасында әлегә кадәр мондый тәҗрибәнең кулланылганы булмый, һәм татар халкы тарихында бу беренчесе дисәк, ялгыш булмас.

XX гасырның беренче чирегендә мәгърифәт юлында зур тырышлык куйган бик күп татар хатын-кызларын атап үтәргә мөмкин. Алар арасында милли мәгарифне үстерүгә, татар хатын-кызларын белемле, бәйсез, үз фикерле итүгә барлык көчен сарыф иткән шәхес – Фатыйма-Фәридә ханым Нәүрүзова – лаеклы урын алып тора.

Кем соң ул Фатыйма-Фәридә Нәүрүзова? Ул – беренче татар хатын-кыз журналисты, укытучы, мәгърифәтче, публицист һәм мөхәррир. Әлегә шәхеснең тормыш юлы һәм эшчәнлеге күренекле галимнәр Мәхмүтова Альта Хажиевна (Махмутова 2006: 124–142; Милләт аналары 2012: 437–485) һәм Биктимирова Тәминә Әхмәтовна (Биктимирова 2003: 33–34; Биктимирова 2006: 12–19) хезмәтләрендә шактый киң яктыртылган инде. Шунлыктан Фатыйма-Фәридә ханымның тормыш юлы һәм ижатына тирәнтен тукталып тормыйча, кыскача гына мәгълүмат биреп китик.

Фатыйма-Фәридә Мортаза кызы Нәүрүзова (кыз фамилиясе Ваһапова) 1889 елның 25 февралендә Казан губернасының Чистай шәһәрендә сәүдәгәр гаиләсендә дөньяга килә. Әтисе, Мортаза әфәнде, алдынгы фикерле кеше буларак, кызына тиешле белем бирергә омтыла. Фатыйма-Фәридә Казанның заманы өчен алдынгы саналган «Кәримә» һәм «Маһруй абыстай» мәдрәсәләрендә укый. Каһирәнең «Әл-Әзһәр» университетын тәмамлап кайткан Ибраһим Камаловта белем ала. Үзлегеннән рус,

Ф.-Ф.М. Нәүрүзова
(1889–1914)

төрөк телләрен үзләштерә. Тиздән үсмер кыз үзе дә белем бирерлек дәрәжәгә күтәрелә һәм, 1903 елдан башлап, үз өендә жәдит ысулы белән якыннарыннан булган берничә кызга башлангыч белем бирә башлый. Шушы вакыттан башлап, аның татар хатын-кызларына мәгърифәт тарату эшчәнлегә башланып китә. Алдагы тормышында язмыш аны кая гына ташламасын, ул кызлар өчен мәктәп ачып, аларга аң-белем бирергә тырыша.

1907 елда төрле сәяси һәм шәхси сәбәпләр аркасында Мортаза әфәнде Чистай шәһәрнән китәргә мәжбүр була. Ул алдагы торы урыны итеп Самара губернасы Бөгелмә өязе (хәзер Татарстанның Ютазы районы) Кәрәкәшле авылын сайлый, монда жир сатып ала һәм гаиләсе белән шунда күченә. Шулай итеп, Фатыйма-Фәридәнең тормыш юлы Кәрәкәшле авылына барып бәйләнә.

Кәрәкәшлегә күчкәнчә, Фатыймага монда озак торырга насыйп булмый. Ул 1908 елда чыгышы белән шушы авылдан булган Вәгыйз Нәүрүзовка кияүгә чыга һәм алар Томск шәһәренә китәләр.

Фатыйма-Фәридә ханым әти-әнисе йортына янадан 1913 елның көзендә, каты авырый башлагач, дөваланып терелү нияте белән әйләнеп кайта. Әмма дөвалануларның файдасы тими, 1914 елның 16 февралендә бик яшьли, бары тик 25 яшендә, чорның иң яман чире – үпкә авыруыннан вафат була.

Фатыйма-Фәридә ханымның вафатын татар халкы бик авыр кичерә. Аның вафатыннан соң «Сибирия» газетасының дөвәмы буларак дөнья күргән «Тормыш» газетасы редакциясенә Россиянең төрле төбәкләреннән меңгә якын телеграмма һәм кайгы хатлары килә. Фатыйма-Фәридә ханымның соңгы юлга озату мәжлесендә мең ярымнан артык кеше катнаша.

«Безнең арабызда йөзләргә гали мәктәп бетергән хатын-кызлар илә меңнәргә гимназиядә укыган ханымнар булса да, без Фатыйма ханымга барчасыннан артык мохтаж идек. Чөнки ул ике канатлы: ислам вә рус тәрбиясе белән камил тәрбияләнүе өстенә, өметле, истикъбальгә [киләчәккә] иманлы вә эшлекле бер милләт хатыны иде» – дип искә ала аны «Тормыш» газетасы редакторы Закир Кадыйри үзенә мәкаләсендә (Кадыйри 1914).

Фатыйма-Фәридә ханым үзенә кыска гына гомере эчендә татар дөньясында киң фикерле, туры сүзле журналист буларак та танылырга өлгерә. Аның беренче мәкаләләре 15–16 яшьләрендә үк Уральск шәһәрәндә чыккан «Әл-гаср әл-жәдид» журналында дөнья күрә (Биктимирова 2006: 16). Ә төп журналистик эшчәнлегә, әлбәттә, Томск шәһәрәндә нәшер ителгән «Сибирия» газетасы белән бәйле.

Фатыйма-Фәридә «Сибирия» газетасы битләрендә «Хатын-кыз дөньясы» сәхифәсен ачып, хатын-кыз мәсьәләсенә караган күп төрле проблемаларны яктырта. Биредә аның татар хатын-кызларын ижтимагый тормышка тарту, кызлар мәктәпләрендә укытуның сыйфатын күтәрү, укучыларны

тормышка яраклы итеп хәзерләү, рус теле өйрәнүнең әһәмияте, рус мәктәпләрендә, гимназияләрдә һәм югары мәктәпләрдә укуның хатын-кызлар өчен кирәклегә һ.б. темаларга багышланган мәкаләләре дөнья күрә. Аның кайсы гына мәкаләсен алып карасаң да, алар барысы да оптимистик рухта, татар милләтенең алга китәчегенә ышаныч белән язылган. Бу газета бик кыска вакыт эчендә халык арасында, бигрәк тә хатын-кызлар арасында, зур популярлык каза. Укучылар даирәсе киңәю белән редакциягә төрле авторлардан хатын-кыз мәсьәләсен яктырткан хатлар һәм мәкаләләр килә башлый. Авторлар арасында мәктәптә укучы үсмер кызлар да, татарлар арасында танылырга өлгергән мөгаллимәләр дә, хәтта чит илләрдә яшәүче татар ханымнары да була (Зиннатуллина 2019: 86). Әйтергә кирәк, Фатыйма-Фәридә ханым, татар хатын-кыз журналистларынан беренчеләрдән, XX гасыр башы өчен иң актуаль булган мәсьәләләрнең берсен «Сибирия» газетасы битләрендә күтәреп, татар хатын-кызларын аңбелемле итү юлында тырышкан күп кенә татар әһәлләрен бергә тупларга өлгерә. Күп кенә авторларның хатын-кыз мәсьәләсә буенча нәкъ менә «Сибирия» газетасына мөрәжғәгать итүләре, беренчедән, татар хатын-кызлары өчен махсус чыгып килгән газета яки журнал булмау сәбәпле булса, икенчедән, Фатыйма-Фәридә ханымның шәхесенә бәйле. Ул үзенң алдынгы карашы, киң фикер йөртә белүе, кыюлыгы, татар милләте өчен янып йөрүе белән әңгәмәдәшләрен үзенә тарта һәм тиз арада халык арасында хөрмәт һәм дәрәжә яулый.

Фатыйма ханым истәлегенә багышлап кызлар мәктәбе төзү карары Фатыйма-Фәридә ханымны соңгы юлга озаткан көнне Кәрәкәшле авылы имамы һәм мөдәррисе Гариф хәзрәт Батыршин йортында булган мәҗлестә кабул ителә. Мәктәпкә «Мәдрәсәи Фатыймия» исеме бирелер дип уйланыла. Шул ук көнне төзеләчәк бина файдасына 40 сум акча да жыела (Фатыйма ханым 1915).

Үзенң бөтен гомерен мәгърифәт тарату эшенә багышлаган Фатыйма-Фәридә ханымның васыяте дә шундый була. Ул әтисенә: «Булган нәрсәләремне сатып, шушы Кәрәкәшле авылы балаларына, минем исемемнән мәктәп салсагыз иде», – дип әйтеп калдыра (Биктимирова 2006: 17).

Белгәнәбезчә, XX гасыр башында татар җәмгыятендә булган һәрбер үзгәреш, һәрбер яңалык халыкка матбугат битләре аша житкерелеп барыла. Фатыйма-Фәридә ханым исеменә мәктәп салу хәбәре дә Россиянең төрле төбәкләренә шул ук юл белән тарала. Матбугатта бу хакта белдерү бирелгәннән соң, күп кенә жирләрдә яна ачылачак мәктәп файдасына иганәләр жыю башлана. Беренчеләрдән булып бу эшкә Фатыйма-Фәридә ханымның күптәнге танышы, Петропавловск шәһәрәннән Кәримә Ишмөхәмәтова керешә. Аның тырышлыгы белән Петропавловск ханымнарыннан 95 сум 50 тиен акча туплана (Фатыйма-Фәридә ханым 1914). Шулай

ук Сорур Сәлимова тырышлығы белән Чиләбе шәһәрәндә (Сәлимова 1916) һәм башка жирләрдә әлегә мәктәп файдасына иганәләр жыела.

1914 елның жәендә мәдрәсәнең планы ясатып алына, аны тормышка ашыру өчен попечительләр сайлана. Әмма Беренче бөтендөнья сугышы башлану сәбәпле, әлегә эш безазга тукталып кала.

1915 елның 16 февралендә Фатыйма-Фәридә ханымның вафатына ел тула. Бу уңайдан Кәрәкәшле авылында мәрхүмәнең рухына багышлап зур гына мәжлес ясала, Коръән укылып, догалар кылына. Бу мәжлестә кызлар мәктәбе мәсьәләсе янадан күтәрелә. Әлегә мәктәп эше артыннан йөрергә, төрле тарафтан килгән һәм төрле затлар тарафыннан биреләчәк иганәләрне кабул итәргә авылның алдынгы карашлы затлары – Гариф Батыршин, Гатиятулла Габидуллин, Нуретдин Фәрхетдинов хәзрәтләр һәм Хажияхмәт, Кашафетдин, Шәйхетдин әфәнделәр билгеләнә. Кашафетдин әфәнде мәктәп салыр өчен бушлай үзенең йорт урынын вақыф итә, аның күршесе Гариф хәзрәт Батыршин да үзенең буш урынын бирергә вәгъдә бирә. Мәктәп бинасы өчен Кәрәкәшле авылыннан 1 чакрым ераклыкта бер боярның үзе өчен эшләткән 10 бүлмәле агач бурасы сатып алына («Мох-бир» 1915). Шулай итеп, Фатыйма-Фәридә ханым исемен мәңгегә калдыру юлында яңа адым ясала.

Һәм, ниһаять, 1915 елның 11 ноябрәндә Кәрәкәшле авылында «Мәд-рәсәи Фатыймия»гә нигез салу тантанасы уза.

Илдә барган вакыйгалар сәбәпле, мәктәпкә нигез салу тантанасының төгәл көне матбугат битләре аша халыкка житкерелми. Бары тик алдынгы карашлы муллаларга һәм гыйлем сөюче сәүдәгәрләргә шәхси сурәттә генә тантана турында хәбәр бирелә. Шулай булуга да карамастан, әлегә тантанага Бөгелмә шәһәрәннән, Якый, Бәйрәкә, Иске Каразирәк, Туйкә, Әсәй, Ютазы кебек төрле авыллардан 50дән артык мулла-хәзрәтләр, галим-голәма һәм сәүдәгәр жыела. «Мөсарифлар арасында бик мөхтәрәм булган карт хәзрәтләр илә гыйльми вә иҗтимагый хезмәтләре илә халыкка танылган хөрмәтле затлар да бар иде», – дип яза бу вакыйга турында «Сөембикә» журналы (Батыршин 1915: 53).

Әлегә көнне бөтен авыл халкы, бигрәк тә хатын-кызлар, көтеп, шатланышып каршы алалар. Нигез салу тантанасы өйлә намазыннан соңга ниятләнгән була. Кунаклар беренче эш итеп авылда эшләп килгән кызлар мәктәбе белән танышалар. Намаз тәмам булганнан соң, мәрасимне идарә итүче мөдәррис имамнар Гариф Батыршин, Гатиятулла Габидуллин, Нуретдин Фәрхетдинов, Харрас хәзрәтләр көндөз сәгать икедә кунакларны мәктәп салыначак урынга алып киләләр.

Мәктәпнең урыны Кәрәкәшле авылының иң матур жирендә – тау битендә, агым су буенда билгеләнгән була. Бер-ике секундка тынлык алганнан соң, Бәйрәкә авылыннан килгән ахун һәм мөдәррис Мәсгуд Гобәйдуллин Коръән укый, аннан соң халык, беренче мәртәбә бер

мөселман хатыны исеменә салыначак гыйлем йортының татар милләтенә файдалы хезмәтчеләр – милләт аналары тәрбияләп чыгаруын теләп, догалар кыла.

Мәктәпнең беренче нигез бүрәнәләрен, бинаның тизрәк төзелеп бетүен теләп, мәжлескә килгән иң өлкән яшьтәге хәзрәтләр сала. Шулай итеп, татар мөгаллимәсе исеменә ачылачак беренче татар мәктәбенә нигез салу эше башланып китә.

Мәсгуд хәзрәт нигез салу тантанасын түбәндәге сүзләр белән тәмам итә: «Кәрәкәшле авылының тарихы, аларның һиммәтләре [тырышлыгы] искедән бирле безгә мәғлүмдер. Шул һиммәтегезнең бөеклеге сезне шундый мөкаддәс гыйлем йорты салырга, ничә гасырлардан бирле хокукларыңнан мәхрүм булган тутә-сеңелләреңезне дини, милли рухта тәрбия итәргә өндәгән. Сезне бүгенге хезмәтеңез, тарихи көнегез белән тәбрик итәм. Муаффакиять [уңыш] илә тәмам итүне Ходадан сорыйм. Бу йорт бер мөселман хатыны исеменә ядкәр уларак салындыгы жәһәте илә, бу изге мөәссәсәне [бинаны] тәмам итү истикъбалене тәмин кылу, сез авыл халкы илә бөтен татар милләтенә бурычыдыр. Ышанам ки: милләт үзенең бурычын үтәр» (Батыршин 1915: 54).

Мәжлес барышында килгән кунаклар, мулла һәм хәзрәтләр тарафыннан котлау сүзләре сөйләнә, читтән алынган тәбрикләү хатлары укыла. Шулай ук мәрәсимне котлап күп кеше үзеннән матди ярдәм дә күрсәтергә тырыша. Бу көнне мәктәп файдасына барлыгы 266 сум 88 тиен бүләк акачасы жыела. Тиздән әлегә кешеләргә рәхмәт йөзеннән, «Сөембикә» журналы битләрендә аларның исемлегә басылып чыга. Анда барлыгы 77 кеше искә алынган. Исемлекне, иң күп иганә бирүче кеше буларак, Фатыйма-Фәридә ханымның әтисе Мортаза әфәнде башлап җибәрә. Бу исемлектә төрле катлам кешеләре бар. Мәсәлән:

7. Туйкә авылы Хәйретдин мулла Гатиятулланың бабасы – 10 сум;
8. Кәрәкәшле авылынан сатучы Хәйретдин Хәйруллиннан – 10 сум;
9. Бәйрәкә авылы мулласы Зәки әфәнде Мусиннан – 10 сум;
10. Бөгелмә шәһәрәндә сәүдәгәр Сабиржан Садыковтан – 10 сум; [...]
14. Туйкә авылы Равил старшинадан – 5 сум; [...]
17. Бәйрәкә авылы Мөҗәһид әфәнде Гобәйдуллин җәнаблареннән (Бәйрәкәдә вак бурыч банкында рәис) – 3 сум; [...]
68. Кәрәкәшле авылы Габделбакый Мөхәммәдвәли угылыннан – 50 тиен;
69. Ютазы станциясендә сатучы Мәүлүдовтан – 50 тиен; [...]
73. Кәрәкәшле авылында тимерче Хәйрулладан – 45 тиен (Батыршин 1915: 55–56) һ.б.

Күренгәнчә, исемлектә мулла-мөәзиннәр белән беррәттән банк хезмәткәрләре дә, сатучы-сәүдәгәрләр дә, старшина, тимерчеләр дә искә алынган. Шулай ук вакытта иганә бирүчеләрнең берникадәрә әле үзләренә

исемнәрен атамауны да үтенгәннәр. Димәк, иганә кылучы кешеләр тагын да күбрәк булган.

Фатыйма-Фәридә ханым истәлегенә мәктәп ачу хәбәре таралгач, газета-журнал битләрендә әлегә мәсьәләгә кагылышлы күп кенә мәкаләләр дөнья күрә. Алар арасында: ярдәмне кемгә һәм ничек күчереп була дип сораучылар да (Фатыйма-Фәридә ханым 1914), редакция хезмәткәрләренең аларга биргән җаваплары да (Фатыйма ханым 1915), ярдәм күчерү турында хәбәрләр дә (Ишмөхәммәд 1915), мәктәпне ачу мәсьәләләре дә (Фатыйма-Фәридә ханым 1914), Фатыйма-Фәридә ханым турында истәлектәр дә (Дунаева 1916: 166–169) бар. Әлегә күренеш, ягъни бер япъ-яшъ татар мөгаллимәсе исемен тарихта калдыру теләген Россиянең төрле төбәкләрендә яшәүче татарларның хуплап чыгуы һәм мәктәпкә нигез салу тантанасына шул кадәр кешенең җыелуы, бөтен мөселман халыклары арасында Фатыйма-Фәридә ханымга карата булган хөрмәтне, аның татар дөньясында никадәр югары урын алып торучы ачык күрсәтеп торучы дәлил.

ЧЫГАНАКЛАР ҺӨМ МАТЕРИАЛЛАР

Батыршин 1915 – Батыршин Г. Фатыйма-Фәридә ханым наменә корылган мәктәпкә нигез кору мәрәсиме // Сөембикә. 1915. № 3.

Дунаева 1916 – Дунаева Х. Мөхтәрәмә Фатыйма-Фәридә ханым хакында сабыйлык хатирәсе // Сөембикә. 1916. № 9.

Ишмөхәммәд 1915 – Ишмөхәммәд К. Фатыйма ханым мәктәбенә // Тормыш. 1915. 24 сентябрь.

Кадыйри 1914 – Кадыйри З. Олуг бер зыяг // Тормыш. 1914. 19 февраль.

Мәржани 1915 – Мәржани. Казан: Мәгариф, 1915.

«Мохбир» 1915 – «Мохбир». Мәрхүмә Фатыйма-Фәридә ханым исеменә мәктәп // Тормыш. 1915. 8 март.

Сәлимова 1916 – Сәлимова С. Фатыйма-Фәридә мәктәбенә иганә // Тормыш. 1916. 20 апрель.

Фатыйма ханым 1915 – Фатыйма ханым мәктәбе хакында сораучыларга // Тормыш. 1915. 22 гыйнвар.

Фатыйма-Фәридә ханым 1914 – Фатыйма-Фәридә ханым исеменә кызлар мәктәбе ачу мәсьәләсе // Вакыт. 1914. 11 декабрь.

ФӘННИ ӘДӘБИЯТ

Биктимирова Т. А. Ступени образования до Сорбонны. Казань: Алма-Лит, 2003.

Биктимирова Т. Ә. Ил язмышын салып иңнәренә. Казан: Алма-Лит, 2006.

Зиннатуллина А. Ә. Фатыйма-Фәридә Нәүрүзова һәм «Сибиря» газетасы // Научное наследие и общественная деятельность братьев Максуди: материалы

*Зиннәтуллина А. Ә. Фатыйма-Фәридә Нәүрүзова истәлегенә
ачылачак мәктәпкә нигез салу мәрасиме*

Международной научной конференции, приуроченной к 150-летию А.Максудии и 140-летию С.Максудии. Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2019. С. 82–87.

Махмутова А.Х. Пора и нам зажечь зарю свободы. Казань: Татар. кн. изд-во, 2006.

Милләт аналары: тарихи-документаль һәм биографик жьентык / төз.-авт. А.Х. Мәхмүтова. Казан: Жыен, 2012.

Автор турында белешмә: Зиннәтуллина Алсу Әнвәр кызы – фәнни хезмәткәр, Милли мәгариф тарихы һәм теориясе үзәге, Татарстан Фәннәр академиясенең Ш.Мәржани исемендәге Тарих институты (420111, Батурин урамы, 7А, Казан, Россия Федерациясе); jamash.00@mail.ru

Редакциягә керде 5.02.2021

Кабул ителде 22.11.2021

Басылды 29.11.2021

SCHOOL FOUNDATION CEREMONY IN MEMORY OF FATIMA-FARIDA NAURUZOVA

A.A. Zinnatullina

*Marjani Institute of History of the Tatarstan Academy of Sciences
Kazan, Russian Federation
jamash.00@mail.ru*

The presented article analyzes the solemn ceremony of opening a girls' school in the village of Karakashly, Aktanysh district in 1915, which was founded in honour of enlightener, the first journalist among Tatar women Fatima-Farida Nauruzova. The article describes a brief biography of F.-F. Nauruzova, touches upon the vital issues of that era raised by her on the pages of the "Sibiria" newspaper, including women's status in the family and society, all-girls schools for Tatars, the status of female teachers etc., mentions the names of many individuals who contributed to the construction of the school.

Keywords: Karakashly, education, donation, trustee, Garif Batyrshin, Nauruzova, ceremony, school, "Sibiria" newspaper

For citation: Zinnatullina A.A. Fatyima-Färidä Näürüzova istälegenä achylachak mäktäpkä nigez salu märasime [School Foundation Ceremony in Memory of Fatima-Farida Nauruzova]. *Istoricheskaya etnologiya*, 2021, vol. 6, no. 2, pp. 302–311. <https://doi.org/10.22378/he.2021-6-2.302-311>

REFERENCES

Biktimirova T.A. *Stupeni obrazovaniya do Sorbonny* [Stages of Education Up to the Sorbonne]. Kazan, Alma-Lit Publ., 2003. (In Russian)

Biktimirova T.Ä. *Il yazмышyn salyp iñnärenä* [The Fate of the Country is on Fragile Shoulders]. Kazan, Alma-Lit Publ., 2006. (In Tatar)

Zinnatullina A.Ä. Fatyima-Färidä Näürüzova häm “Sibiriya” gazetasy [Fatyma-Farida Nauruzova and the “Siberia” newspaper]. *Nauchnoe nasledie i obshchestvennaya deyatel'nost' brat'ev Maksudi. Materialy Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii, priurochennoi k 150-letiiu A.Maksudi i 140-letiiu S.Maksudi*. Kazan, Sh. Marjani Institute of History of TAS Publ., 2019, pp. 82–87. (In Tatar)

Makhmutova A.Kh. *Pora i nam zazhech' zaryu svobody* [It's Time for Us to Light the Dawn of Freedom]. Kazan, Tatar. Book. Publ., 2006. (In Russian)

Millät analary: tarikhi-dokumental' häm biografik gyentyk [Mothers of the Nation: A historical and documentary collection]. Compiled by author A.Kh. Mäxmütova. Kazan, Jyen Publ., 2012. (In Tatar)

About the author: Alsou A. Zinnatullina, Research Fellow of the Center of History and Theory of National Education, Marjani Institute of History of the Tatarstan Academy of Sciences (7A Baturin St., Kazan 420111, Russian Federation); jamash.00@mail.ru

Received February 5, 2021

Accepted for publication November 22, 2021

Published November 29, 2021

ЦЕРЕМОНИЯ ОСНОВАНИЯ ШКОЛЫ В ПАМЯТЬ ФАТИМЫ-ФАРИДЫ НАУРУЗОВОЙ

А.А. Зиннатуллина

Институт истории им. Ш. Марджани

Академии наук Республики Татарстан

Казань, Российская Федерация

jamash.00@mail.ru

Представленная статья посвящена анализу торжественной церемонии основания школы для девочек, состоявшейся в 1915 г. в селе Каракашлы (ныне Ютазинский район РТ) с целью увековечивания памяти о просветительнице, первой журналистке из числа татарских женщин Фатимы-Фариды Наурузовой. Автор освещает ее краткую биографию, а также затрагивает основные вопросы, поднятые Фатимой-Фаридой Наурузовой на страницах газеты «Сибирия». С первых дней издания газеты она вела раздел «Мир женщины», где рассматривала такие актуальные вопросы своего времени, как положение женщин в семье и обществе,

*Зиннәтуллина А. Ә. Фатыйма-Фәридә Нәүрүзова истәлегенә
ачылачак мәктәпкә нигез салу мәрәсиме*

борьба женщин за образование, о женских школах для татарок, о статусе учительниц, о воспитании детей и т.д.

В статье описаны процесс сбора пожертвований в пользу упомянутой школы и сама церемония закладки школы, состоявшаяся благодаря усилиям отца Ф. Наурузовой и нескольких религиозных деятелей.

Ключевые слова: Каракашлы, просвещение, пожертвование, попечитель, Гариф Батыршин, Наурузова, церемония, школа, газета «Сибиря»

Для цитирования: Зиннатуллина А.А. Фатыйма-Фәридә Нәүрүзова истәлегенә ачылачак мәктәпкә нигез салу мәрәсиме // Историческая этнология. 2021. Т. 6, № 2. С. 302–311. <https://doi.org/10.22378/he.2021-6-2.302-311>

Сведения об авторе: Зиннатуллина Алсу Анваровна – научный сотрудник Центра истории и теории национального образования, Институт истории им. Ш. Марджани Академии наук Республики Татарстан (420111, ул. Батурина, 7А, Казань, Российская Федерация); jamash.00@mail.ru

Поступила 5.02.2021

Принята к публикации 22.11.2021

Опубликована 29.11.2021